

třeba hudební pedagog Max Konopásek, byly zastánci ideje všeslovanské hudby a v *kolomyjce* hledali element, o který se měla opřít rodící se česká národní hudba. Hošovského klasifikační systém bral v úvahu kulturněhistorický kontext a v neobvyklé šíři reflektoval jazykovědné, etnografické, archeologické i antropologické zřetele.

Po odchodu do důchodu Hošovskij roku 1986 přesídlil zpět na Ukrajinu, do Lvova, kde založil Vědecké centrum výzkumu lidové kultury Karpat. I zde aplikoval počítačové zkušenosti získané v Arménii s počítačovou analýzou a univerzálním písňovým katalogem nazvaným ve zkratce UNKA, později UNSAKAT. Význam a zejména principy počítačové analýzy charakterizoval Hošovskij na zmíněném českobudějovickém semináři, kde slovy „co není zakázáno, je povoleno“ trochu s nadhledem guru přijíždějícího s vědeckým poselstvím a nabídkou spolupráce z velké reformní země povzbuzoval k větší odvaze v prosazování a realizaci nejrůznějších vědeckých záměrů. Nikdo v tu chvíli netušil, že za několik dnů se vše změní v politice a vědě samotné.

Hošovskij však zareagoval velmi rychle a podnikl několik spanilých jízd s velkorysou nabídkou spolupráce při využití systému počítačové analýzy. První porevoluční návštěva z hlediska praktického využití analyzačního systému narážela na jeho technickou antikvárnost, neboť softwarová i hardwarová technologie ještě vycházela z parametrů a možností sálových komputerů. Při druhé návštěvě, jakkoli již bojoval s vážnou nemocí, měl ale Hošovskij připraven významný argument: Celý systém byl softwarovými odborníky upraven na podmínky stolních počítačů, které již v té době stály na našich pracovních stolech.

Všude kam Hošovský zavítal (na katedry hudební vědy v Praze a v Brně, do Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV), byl s porozuměním vítán a vyslechnut, ale jeho mise nesená představou slovanské etnomuzikologie sjednocené na bázi společného analyzačního a katalogizačního projektu nakonec nebyla naplněna. Nová doba přinesla nové výzvy, některé pracovní skupiny si navíc již dříve vytvořily vlastní systém analýzy či katalogu šitého na míru materiálu, se

kterým právě pracovali. Je to i případ autora tohoto článku, který si je ale dobře vědom toho, kde hledal inspiraci a metodické základy pro svůj systém analýzy českých lidových písní.

Výzkumná témata stejně jako metody a školy se odvíjejí ve vlnách nebo také v kruzích (s charakteristickým přívlastkem neo). Přejde-li vlna nového zájmu o komparační studium slovanských kultur, pak způsob, kterým šel Volodymyr Hošovskij za vizí univerzálního katalogu, může být pro budoucnost inspirací a dobrým východiskem, třebaže nová věda původní vzor zjevně překoná. Široce vzdělaný Hošovskij nám byl milý znalostí naší kultury a krásnou češtinou, kterou si uchoval i v době, kdy s českým prostředím neměl úzký kontakt. V Hošovského díle rozpoznáme doznívající vliv strukturalismu pražského lingvistického kroužku a jeho ideologicky nezatížená publikace *U pramenů lidové hudby Slovanů* byla v době normalizace jedním z mála (pokud vůbec jakých) zahraničních děl, která měla možnost významně obohatit dlouhodobě vyprahlý knižní trh v oboru etnomuzikologie.

Lubomír Tyllner
(Etnologický ústav AV ČR)

Volodymyr Hošovskij na 19. etnomuzikologickém semináři v Českých Budějovicích (9. 11. 1989).
Foto Lubomír Tyllner

STO LET OD NAROZENÍ GEORGA RICHARDA SCHROUBKA

Dne 11. června tohoto roku uplynulo sto let od narození pražského rodáka a posledního etnografa německého jazyka rodem z českých zemí Georga Richarda Schroubka (1922–2008). Snad není přehnané konstatovat, že již rodinné prostředí předznamenalo Schroubka k pozdější akademické kariéře, i když je zároveň třeba dodat, že vysněná cesta k univerzitnímu studiu a následně vědecké praxi mu byla značně ztížena vnějšími okolnostmi. Jeho otec Richard Schroubek byl povoláním zemský školní inspektor pro obecné školy s německým

vyučovacím jazykem v Čechách a sám autor několika odborných publikací. Patřil do okruhu významných postav pražského německojazyčného milieu a z tohoto titulu byl i osobním přítelem řady známých osobností „pražského německého kruhu“.¹ A právě do tohoto inspirativního prostředí byl v období první Československé republiky Georg R. Schroubek socializován a tato osudová danost ho bez přehánění ovlivnila až do samého závěru jeho života. Nepřekvapí proto, že k tématu svého rodiště a místa intenzivně prožívaného dětství a mládí se ve svých textech často vracel. Praha pro něj nepředstavovala jen objekt akademického zájmu, nýbrž také intimně osobní téma (srov. Schroubek – Džambo 2002), jehož pojednání sice vždy nějak korespondovalo s jeho profesí etnografa, zároveň ji ale i přesahovalo.² Na rozdíl od jiných německojazyčných autorů Schroubek nevnímal Prahu jako ono „monstrózní“ velkoměsto, které pro mnohé jeho německé krajany neslo „rys vampirismu“, ono „strašné, cizí, nebezpečné město, jehož děsivost, cizota a nebezpečnost vrcholila tím, že to bylo město české“ (Schroubek 2012: 211). Praha mu naopak byla rodným místem, se kterým se cítil být po celý život svázán a které upřímně miloval.

Georg R. Schroubek ovšem zároveň patřil k oné nešťastné generaci mladých Němců, kteří byli nuceni okamžitě po ukončení středoškolského studia (1940) narukovat do armády a po léta se nedobrovolně účastnit válečného dění, které přinesla druhá světová válka. V této překerní situaci měl nicméně svým způsobem zároveň i štěstí, neboť byl přidělen k týlovým jednotkám, které po dlouhé měsíce pobývaly v relativně klidné oblasti jižní Ukrajiny. Zde byla jeho „protoetnografická“ duše fascinována světem východoslovanského venkova, což ho vedlo k zájmu o místní realie a jazyk. Jeho znalosti ruštiny, kterou si byl schopen na základě češtiny rychle osvojit, mu měly být výrazně nápomocny v pozdějším sovětském zajetí. Kromě projevů tzv. lidové kultury zde upoutalo jeho in-

tenzivní – a jak se později ukázalo celoživotní – zájem též pravoslavií. Etnografická reflexe lidové kultury a zbožnosti patřila vedle dějin českoněmeckého národopisu, studia národnostních stereotypů a problematiky antisemitismu k hlavním Schroubkovým odborným zájmům.

Po studiu etnografie, historie a germanistiky na Univerzitě Ludvíka Maxmiliána v Mnichově v první polovině 60. let Schroubek roku 1968 promoval prací z oblasti etnografie náboženství (Schroubek 1968). V letech 1967–1984 působil jako docent v Ústavu německé a srovnávací etnografie [Institut für deutsche und vergleichende Volkskunde].³ Již o několik let dříve, v roce 1963, byl ale vybrán zakladatelem tohoto pracoviště Josefem Hanikou (1900–1963),⁴ posledním řádným profesorem německé etnografie na pražské Německé univerzitě, za administrátora tohoto ústavu a následně za odborného asistenta. V důsledku Hanikova nečekaně brzkého úmrtí lze Schroubka právem označit za posledního asistenta posledního českoněmeckého ordináře českoněmecké etnografie. Podobně jako jiní ve Spolkové republice Německo působící Schroubkovi krajané

se i on po celé období své aktivní badatelské činnosti angažoval v akademických institucích, které stavěly do popředí svého zájmu výzkum českých či obecněji východoevropských zemí, zejména se jednalo o mnichovské Collegium Carolinum a Herderovu učenou společnost.⁵

Etnografie byla Georgem R. Schroubkem chápána jako věda která se neměla – oproti dobově většinovému pojetí jak české, tak sudetoněmecké badatelské tradice – věnovat studiu výhradně vlastního národního společenství, nýbrž měla být vědou interetnický orientovanou a nutně komparativní. Toto programové východisko vedlo Schroubka k reflexi bohemistických témat z interetnické a interkulturní perspektivy, což mu otevíralo nové pohledy na oblasti výzkumu považované za zdánlivě tradiční, a proto za prozkoumané. Zabýval se nejen realiami svého jazykového společenství, ale také českým a – abychom nezapomněli! – židovským obyvatelstvem své vlasti. Jeho vědecké práce je tak možné vnímat jako kritiku oněch etnografů, kteří „poskytovali vědecké předpoklady pro manipulativní využívání projevů lidové kultury“ a kteří se tak podíleli na „ustavování údajně vědeckých termínů jako politických hesel“ (Schroubek 2008a: 30). Etnografie byla pro Schroubka dále vědou, která má za úkol zkoumat národní, ale i společenské stereotypy, kulturní vzorce a společenské normy. V jeho pojetí měla být definována jako „vztahová věda“, jejímž cílem mělo být prostřednictvím „překonávání hranic čelit národnostním předsudkům a národnostní nenávisti a [...] tak alespoň částečně přispět k jejich relativizaci tím, že si lidé uvědomí mechanismy, které jsou jejich základem“ (Schroubek 2008b: 161).

Jak již bylo naznačeno, mezi trvalá témata Schroubkovy tvorby⁶ patřila problematika vzniku a společenského fungování etnický podmíněných stereotypů. Tyto fenomény se snažil uchopit především prostřednictvím analýzy dvou příkladů, jednak pohledem na stereotypizaci středoevropských Židů a jednak z pozice

česko-německých představ o tom druhém. Z první skupiny je třeba zmínit především jeho etnologickou reflexi tzv. rituální vraždy (srov. např. Schroubek 1982, 1987, 1993), z druhé studie, v nichž se rozhodl reflektovat problematiku nacionálního stereotypu na základě rozboru děl krásné literatury. Pojímání regionální beletrie jako specifického typu etnografické informace je možno nalézt zejména v těch jeho studiích, v nichž tematizoval tzv. grenzländromán; tedy onen literární žánr, který programově zneužíval existenci etnických odlišností a zveličoval společenské napětí, které jimi bylo vyvoláváno.

Jak je patrné, značnou část své vědecké práce Schroubek orientoval na realie své české (böhmisches) vlasti. Nejen proto je oprávněné konstatovat, že jeho dílo je významné i pro české kolegy, ačkoli jeho práce v českém prostředí stále nejsou příliš známé.⁷ I v dobách, kdy to nebylo ani módní, ani politicky žádoucí, a už vůbec ne výhodné, ale naopak mu to vyneslo ostré invektivy sudetoněmeckého tisku, nezakryté zdůrazňoval úzkou příslušnost českých zemí ke střední Evropě. Ve své nové vlasti neopomněl při různých příležitostech otevřeně vyjadřovat sympatie ke svým bývalým českým krajanům. Georg R. Schroubek byl vskutku přítelem českého národa, s nímž a s jeho kulturou otevřeně sympatizoval také v době, která nebyla prohlubování česko-německých vztahů příliš nakloněna. I v těžkých dobách byl připraven rozvíjet vztahy s „většinou Čechy“ a jako etnograf se považoval za prostředníka mezi národy, který má pomáhat odbourávat skupinové předsudky.

Od Schroubkova vědeckého odkazu nelze oddělovat jeho lidský rozměr. V posledních letech svého života inicioval vznik soukromé nadace, jejímž cílem mělo být napomáhat odbourávání etnických předsudků, v první řadě mezi příslušníky českého a německého národa, a tuto nadaci finančně zajistil. Pro jeho celoživotní přístup ke složitým česko-německým vztahům a obecněji pro jeho vnímání dějinného balastu, který se

nakupil mezi středoevropskými národy, bylo příznačné, že požadoval, aby se každý ze zúčastněných nejprve snažil – jak to sám vyjádřil v jednom ze svých textů – „zametát před svým vlastním prahem“. Neboť teprve kritická reflexe vlastní kolektivní minulosti umožňovala v jeho očích vznik a trvání etnickou nenávisť nezatížených vztahů pro budoucnost.

Petr Lozoviuk
(Katedra antropologie FF ZČU)

Poznámky:

1. Podrobněji srov. Petrbock 2012.
2. Např. v roce 1950 G. Schroubek inicioval založení měsíčníku *Prager Nachrichten*, který se obracel na pražské Němce žijící mimo své rodiště. Byl i jeho prvním šéfredaktorem a vydavatelem.
3. Toto pracoviště bylo roku 2003 přejmenováno na Ústav etnografie/evropské etnologie (Institut für Volkskunde/Europäische Ethnologie). Nedávno došlo k opětovnému přejmenování této instituce na Ústav empirických kulturních studií a evropské etnologie (Institut für Empirische Kulturwissenschaft und Europäische Ethnologie).
4. Schroubek se s Hanikou znal již z pražského období, Hanika byl osobní přítel jeho otce a zároveň Schroubkovým gymnaziálním učitelem. K Hanikově působení v ČSR srov. Lozoviuk 2008b.
5. V letech 1991–1998 působil v rámci této společnosti jako předseda „Odborné etnografické komise“. K podrobnějším životopisným datům a profesní kariéře Georga R. Schroubka srov. Gerndt 1992, 2009; Lozoviuk 2008a, 2012b; Schroubek – Džambo 2002; Hemmerle 1982; Heller 1985; Jeřábek 2007; Schmid [nedat.].
6. K bibliografii Schroubkových prací srov. Harvolk 1992.
7. V českém překladu byly kratší úryvky z prací Georga R. Schroubka publikovány na internetovém portálu „Kohoutí Kříž“ (<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=schrg>) a jedna studie byla otištěna in Lozoviuk 2012a.

Literatura:

Gerndt, Helge 1992: „... an der Korrektur nationaler Präjudize mitzuwirken“. Zu Georg R. Schroubeks 70. Geburtstag. In: *Von der Zborovská třída zur Ludwigstraße*.

Festgabe für Georg R. Schroubek zum 70. Geburtstag. Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde (Separatdruck). 105–111.

Harvolk, Edgar 1992: Bibliographie Georg R. Schroubek 1950–1990. In: *Von der Zborovská třída zur Ludwigstraße. Festgabe für Georg R. Schroubek zum 70. Geburtstag*. Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde (Separatdruck). 193–197.

Heller, Eva (ed.) 1985: *Volkskundler in und aus Bayern heute*. (=Ethnologia Bavarica Heft 14). Würzburg: Bayerische Blätter für Volkskunde. 41.

Hemmerle, R. u. M. 1982: Dem Begründer und ersten Herausgeber unserer Zeitschrift zum 60. Geburtstag. *Prager Nachrichten* 33 (3): 1–4.

Jeřábek, Richard 2007: Schroubek Georg Richard. In: Jeřábek, Richard (ed.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Sv. 1. Biografická část*. Praha: Mladá fronta. 196.

Lozoviuk, Petr 2008a: Böhmische Volkskunde. Zur Bestandsaufnahme einer Fachtradition, die es niemals gab. In: Schroubek, Georg R.: *Studien zur böhmischen Volkskunde*. Herausgegeben und eingeleitet von Petr Lozoviuk. Münster: Waxmann. 7–26.

Lozoviuk, Petr 2008b: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. (= Schriften zur sächsischen Geschichte und Volkskunde 26). Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.

Lozoviuk, Petr (ed.) 2012a: *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*. Brno: CDK.

Lozoviuk, Petr 2012b: „Nečeští čeští“ autoři a jejich reflexe etnické problematiky. In: Lozoviuk, Petr (ed.): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*. Brno: CDK. 9–38.

Schmid, Jürgen [nedat.]: „Die Welt wie sie sein könnte und nicht ist“. Bürger – Prager – Wissenschaftler. Biographische Anmerkungen zum Volkskundler Dr. Georg R. Schroubek (1922–2008) mit einem Exkurs zum Nachlass der Lyrikerin Barbara Brendler (1919–2009) sowie Bibliographien von Georg R. und Barbara Schroubek. Nepublikovaný rukopis.

Schroubek, Georg R. 1968: *Wallfahrt und Heimatverlust. Ein Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart*. Marburg: N. G. Elwert Verlag.

- Schroubek, Georg R. 1982: Zur Kriminalgeschichte der Blutbeschuldigung. „Ritualmord“-Opfer und Justizmordopfer. *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 65 (1): 2–17.
- Schroubek, Georg R. 1987: Der „Ritualmord“ von Poľná. Traditioneller und moderner Wahnglaube. In: Erb, Rainer – Schmidt, Michael (eds.): *Antisemitismus und jüdische Geschichte. Studien zu Ehren von Herbert A. Strauss*. Berlin: Wissenschaftlicher Autorenverlag, 149–171.
- Schroubek, Georg R. 1993: Zur Tradierung und Diffusion einer europäischen Aberglaubensvorstellung. In: Erb, Rainer (ed.): *Die Legende vom Ritualmord. Zur Geschichte der Blutbeschuldigung gegen Juden*. Berlin: Metropol-Verlag, 17–24.
- Schroubek, Georg R. 2008a: Die künstliche Region: Beispiel „Sudetenland“. In: Schroubek, Georg R.: *Studien zur böhmischen Volkskunde*. Herausgegeben und eingeleitet von Petr Lozoviuk. (= Münchner Beiträge zur Volkskunde 36). Münster: Waxmann, 29–34.
- Schroubek, Georg R. 2008b: Prag und die Tschechen in der deutschböhmisches Literatur. Volkskundliche Überlegungen zum nationalen Stereotyp. In: Schroubek, Georg R.: *Studien zur böhmischen Volkskunde*. Herausgegeben und eingeleitet von Petr Lozoviuk. (= Münchner Beiträge zur Volkskunde 36). Münster: Waxmann, 167–182.
- Schroubek, Georg R. 2012: Praha a Češi v německé literatuře z Čech. In: Lozoviuk, Petr (ed.): *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století. Příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*. Brno: CDK, 205–220.
- Schroubek, Georg R. – Džambo, Jozo 2002: Prag und noch einmal Prag. Georg R. Schroubek im Gespräch mit Jozo Džambo [aus Anlaß des 80. Geburtstags]. *Stifter Jahrbuch* (Neue Folge) 16: 28–63.

Elektronické zdroje:

- Gerndt, Helge 2011 (2009): „Epitaph für Georg R. Schroubek.“ *Sonderfonds Östliches Europa* [online] 24. 5. [cit. 26. 5. 2022]. Dostupné z: <<http://www.schroubek-fonds.volkskunde.uni-muenchen.de/aktuelles/news/epitaph/index.html>>.
- Václav Petrbok 2012: „Poslední českoněmecký národopisec Georg Richard Schroubek.“ *Nakladatelství Triáda* [online] [cit. 23. 5. 2022]. Dostupné z: <<http://www.i-triada.net/index.php?id=33&menu=aktuality&sub=aktuality&str=aktualita.php>>.

JUBILANTKA JANA POSPÍŠILOVÁ

Letos v květnu oslavila významné životní jubileum PhDr. Jana Pospíšilová, Ph.D., dlouholetá členka redakční rady Národopisné revue. Pro připomenutí uvádíme stručné profesní curriculum vitae letošní jubilantky: Jana Pospíšilová, rozená Tomancová, se narodila 26. května 1952 v Brně, ale léta dospívání, výrazně ovlivňující další životní směřování každého z nás, prožila na Valašsku. Absolvovala gymnázium ve Valašských Kloboukách (1970) a následně dvouoborové studium češtiny a národopisu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Brno (1970–1975). Po krátkém působení v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea zakotvila v roce 1976 na brněnském pracovišti někdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (od roku 1999 Etnologický ústav AV ČR), kde vykristalizovaly její hlavní badatelské zájmy a z toho vyplývající publikační činnost – kultura dětí, slovesný folklor, etnologie města, problematika etnických

menšin, dějiny oboru. Celá profesní kariéra i publikační výstupy Jany Pospíšilové, včetně činnosti v redakčních a vědeckých radách a oborových společnostech, byla na stránkách Národopisné revue zhodnocena při jejích šedesátinách (NR 3/2012), přehled prací, které na konto jubilantky přibýly v uplynulých deseti letech, je pak otištěn v letošním prvním čísle Národopisného věstníku (autorka příspěvku Gabriela Kiliánová).

V letech po rozpadu Československa, kdy jsme si mnozí nebyli jisti, zda se ve vztahu se slovenskými kolegy něco nevrátne nepokazilo a zda jsme s nimi i nadále přátelé, Jana Pospíšilová nezaváhala ani na okamžik a od 90. let byla profesními aktivitami i osobními přátelskými kontakty pevným a neochvějným svorníkem české a slovenské etnologie.

Jako pamětník a účastník dnes už legendárních poznávacích cest organizovaných profesorem Richardem Jeřábkem, vedoucím brněnské etnologické katedry (dnes Ústav evropské etnologie FF MU), iniciovala a spolueditovala sborník, který tyto cesty formou vzpomínek přímých účastníků podrobně zmapoval (... v šest ráno od fakulty, 2001). A iniciovala i pokračování těchto cest, výhradně jihovýchodním, balkánským směrem. Za šestnáct let těch cest bylo již třináct. I během nich se projevovala jubilační vrozená mimořádná komunikativnost a vstřícnost: *Vztahy a kontakty s lidmi, to je pro mě nejdůležitější*. A tak na letošní balkánské cestě, do Severní Makedonie, oslavila své narozeniny u Prespanského jezera a při lidové písni, způsobem nezapomenutelným pro všechny zúčastněné.

Jana Pospíšilová letos definitivně ukončila své pracovní angažmá v Etnologickém ústavu AV ČR. Byla zde zaměstnaná pětadvacet let a z toho dvacet pět let zastávala pozici vedoucí brněnského pracoviště (1994–2019). Dokázala laskavě a s humorem vést kolektiv bytostných individualit, být katalyzátorem dramatictějších a vypjatějších chvil, vybalancovat rozmanité tvůrčí rozlety a stálou administrativní zátěž. Jsem